

קול צופיך

מרון הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

שכתוב לעיל, אלא עניין בפני עצמו הוא; והוא, שהתורה אומרת שאם אוכל ושבע חייב לברך, וראוי לברך על אכילת כל סוג של מאכל ששבע ממנו. דעת חכמים.

וטעמם של חכמים שלומדים שאין ברכת המזון אלא על פת ואפי' לא על ז' המינים, הגמ' אומרת "ורבנן, ארץ הפסיק העניין". הביאור בתרוץ הגמ' הוא, שהרי ידוע שיש דיני קדימה בברכות, (הכונה לכך שכשמונחים לפני האדם כמה מיני אוכלים שברכותיהם שונות, מקדים את המאכל שהתורה הקדימה בפסוק); ולדעת חכמים, אם יש לפני אדם ענבים, שכתובים במקום השלישי בפסוק הראשון אחרי הארץ הראשון – (ארץ חטה ושעורה וגפן) ויש לפניו גם זיתים שהם אמנם במקום השני במינים אבל הם ראשונים אחרי הארץ השני שבפסוק (ארץ זית שמן ודבש), הדין הוא שצריך לברך קודם על הזיתים שהם ראשונים לארץ השני, והם קודמים לענבים שהם שלישיים לארץ הראשון. והטעם של חכמים הוא, מפני שלדעתם זאת כונת התורה בכותבה עוד פעם 'ארץ' בפסוק, ללמד אותנו שזה עושה הפסק, ומכאן והלאה הוא חלוקה חדשה שהמין הקודם בה קודם לברכה. על פי זה מבארת הגמ' כאן, שגם בענין ברכת המזון חכמים לשיטתם לומדים, שמה שכתוב 'ארץ' זה מפסיק בין העניינים. - ומה שכתוב באחרונה 'ארץ' אשר לא במסכנות תאכל בה לחם' ומסמיכה התורה 'ואכלת ושבעת וברכת' לארץ זה האחרון, בא ללמד אותנו שחייב ברכת המזון אינו מן התורה אלא במה שכתוב ב'ארץ' האחרון, והוא על אכילת לחם (ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם). וכך ההלכה, שאין חיוב ברהמ"ז מן התורה אלא על אכילת לחם.

השיעור לעילוי נשמת:
מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

פרשת השבוע: ראה

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תש"ז.

ואכלת ושבעת וברכת (ברכת המזון)

בשיעור הקודם בשבוע שעבר דברנו בענייני ברכת הטוב והמטיב שבברהמ"ז וגם נגענו בשאר ברכות שבברכת המזון. ועל אף שכתבנו בעניין זה בעלון שבת בשבתו וגם בקול אליהו, וגם דברנו בנושא הזה גם בערוץ 7 וגם בקול ישראל, אפילו הכי נראים הדברים שעדיין לא שבעו מזה ולא מברכים על המוגמר, והגיעו פניות רבות בנושא ושואלים ומתעניינים על פרטים ופרטי פרטים. על כן ננסה עכשו להסביר את הנושא של 'ואכלת ושבעת וברכת', במה שנוגע ליום חול וגם לשבת (שפרטים שונים להם).

א' אכילה ושביעה ביום חול.

מה מחייב בברכת המזון.

כתוב בתורה (דברים עקב ח' ח-ט) "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחושת" ואחרי זה כתוב (שם ז) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". המשנה (ברכות מד ע"א במשנה ובגמרא שם) מביאה מחלוקת משולשת בין רבן גמליאל לבין חכמים ולבין רבי עקיבא מתי מתחייבים מן התורה בשלוש ברכות שהם הברכות של ברכת המזון. וז"ל המשנה: "אכל ענבים ותאנים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל". כלומר, שלדעת רבן גמליאל, לא רק אכילת פת מחייבת ברכת המזון, אלא גם אכילת מין משבעת המינים מחייבת בברה"מ מן התורה (ויבואר טעמו בסמוך). "וחכמים אומרים ברכה אחת (מעין שלש)". כלומר, שלדעת חכמים אין ברכת המזון אלא באכילת פת בלבד, ואפילו אם אכל מין משבעת המינים לא מתחייב בברכת המזון, אלא ב'על המחיה' או 'על העץ'. "רבי עקיבא אומר, אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות". וביאר רש"י (ד"ה "והוא מזונו") "שסמך עליו למזון". כלומר שלדעת רבי עקיבא אין שום הגבלה בחיוב ברכת המזון אלא אפילו אם אכל ירקות שלוקים, גם כן מתחייב בברכת המזון מן התורה, ובלבד שיקבע עליהם סעודתו.

ביאור מחלוקת התנאים.

דעת רבן גמליאל.

הגמרא (שם) מבארת ששלושת התנאים שנחלקו מתי מתחייבים בברהמ"ז מן התורה למדו מאותם הפסוקים שבסופם כתוב 'ואכלת ושבעת וברכת', אלא שדרשו את הפסוקים כל אחד בצורה שונה. וכך הגמ' אומרת: "מ"ט דרבן גמליאל, (שלומו שגם על ז' המינים מברכים ברהמ"ז) דכתיב 'ארץ חטה ושעורה' וגו' וכתיב 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם' וגו' וכתיב 'ואכלת ושבעת וברכת אל ה' אלקיך...' וכתב רש"י (ד"ה 'וברכת') "אכולהו קאי, ובהוא קרא ג' ברכות רמיזי, כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (דף מח ע"ב)". כלומר, שלדעת רבן גמליאל מה שהתורה אומרת 'ואכלת ושבעת וברכת' מוסב על כל מה שכתוב לעיל בפסוקים הקודמים, שבהם התורה מנתה את שבעת המינים, ועל זה התורה אומרת שאם את אלה אוכל ושבע מהם מברך ברהמ"ז.

דעת רבי עקיבא.

ור"ע – שאומר שמברכים ברהמ"ז על כל דבר שאוכל ואפילו על ירקות שלוקים – לומד, שמה שהתורה אומרת 'ואכלת ושבעת' לא מוסב על מה

נפקותות בין דאורייתא לדרבנן בברכת המזון.

והנה כל זה בעניין ברכת המזון שהיא של שלוש ברכות, שהיא ודאי מדאורייתא. והנה קי"ל להלכה שברכת על המחיה שנקראת מעין שלש (שאין בה שלש ברכות כמו ברכת המזון אלא שתקנו אותה כמו וכעין ברהמ"ז דאורייתא), אינה מדאורייתא אלא מדרבנן. (ובאמת כאן המשנה והגמ' מדברים על שלוש ברכות ולא על 'מעין שלוש'). ומיהו הרב בעל האור החיים הקדוש בספרו 'ראשון לציון' כותב שברכה זאת של מעין שלוש היא מדאורייתא. ואחת הנ"מ למעשה אם ברכה זו מדאורייתא או מדרבנן היא האם חייבים לשבת בה או שמא אין חיוב, ועל אף שנוהגים לשבת (עיין סימן קפג סעיף ט' וסימן קפד סעיף א'), על כל פנים נוכל לומר שזה תלוי אם הברכה היא מדאורייתא או מדרבנן. שאם חיובה מדאורייתא, אין זה מנהג אלא חיוב ממש. אבל אם נאמר שאין חיובה מדאורייתא, אין החיוב לשבת בה אלא מנהג. כמו כן, יש נפקא מינה אם הוא חייב לברך באותו מקום שם אכל או שמא יכול לברך במקום אחר, שאם נאמר שחיובה הוא מדאורייתא אז חייב לברך במקום אכילתו, אבל אם נאמר שחיובו הוא מדרבנן, אז יכול גם לברך שלא במקום אכילתו דוקא. ועוד נפקותות בכיוון זה.

ברכת המזון מן התורה מנין.

הגמ' דורשת (שם מח ע"ב) "תנו רבנן מנין לברכת המזון מן התורה, שנאמר (דברים ח): 'ואכלת ושבעת וברכת' - 'זו ברכת הון. 'את ה' אלוקיך' - זו ברכת הזימון. 'על הארץ' - זו ברכת הארץ. 'הטובה' - זו בונה ירושלים. וכן הוא אומר 'ההר הטוב הזה והלבנון'. 'אשר נתן לך' - זה הטוב והמטיב. אין לי אלא לאחרי - לפניו מנין? אמרת קל וחומר, כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן". והגמ' שם מביאה את דעת רבי שדורש אחרת את הפסוק, ולפי דרשתו לא צריך קל וחומר לברכה שלפני המזון אלא מהפסוק עצמו. "רבי אומר אינו צריך. 'ואכלת ושבעת וברכת' זו ברכת הון. אבל ברכת הזמון מגדלו לה' אתי' נפקא. 'על הארץ' זו ברכת הארץ. 'הטובה' זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר 'ההר הטוב הזה והלבנון'. 'הטוב והמטיב' ביבנה תקנוה. אין לי אלא לאחרי - לפניו מנין? תלמוד לומר 'אשר נתן לך' - משנתן לך". על כל פנים, למדו את שלושת הברכות מהתורה שהתורה רמזה אותם עצמו של חיוב ברהמ"ז. ומבאר הרמב"ן (חידושים) לברכות מ"ט ע"א ד"ה וראית' שאמנם נכון מה שאמרו חז"ל שמשנה רבנו תיקן את הברכות, וכן יהושע תיקן אותם, וכן אנשי כנסת הגדולה וכן דוד

קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרֵב מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

או אשה להוציא ידי חובה את האבא זה דוקא אם האבא אכל ולא שבע שאז אין חיובו אלא מדרבנן – אבל אם אכל ושבע, לא יוצאו אותו ידי חובתו שאינם חייבים כמותו. ומקשה הראב"ד (שם ד"ה יוב"ג) "כתב הראב"ד ז"ל אין הדברים כתקנן ואין מסכימין להלכה דקי"ל אכילה כזית וכביצה דאורייתא היא, שהרי מוציאין אחרים שאכלו כדי שבען – ולא נאמרו דברים הללו אלא לרב עורא דאמר כזית דגן מדקדוק שדקדוק ישראל על עצמן עד כזית וכביצה הוא. וברייתא דקתני בן מברך לאביו וכן אשה ועבד במקרין אותו ועונה אחריהם מה שהן אומרים. ואיתא בירושלמי עכ"ל". הביאור בראב"ד שהוא לומד שאדם שאכל כזית או כביצה חייב לברך מדאורייתא לפי כל מאן דאמר אם לאירא אם לרבי יהודה, וכיון שכן, לא יוכל הבן להוציא בברכתו אלא אם כן יקריא לו את המלים של הברכת המזון ויחזור האב אחריו מלה במלה. (ופלא שהמקשים על הראב"ד לא הקשו עליו מדוע לא הקשה עליו כבר בריש הלכות ברכות בפרק א' הלכה א' שם גם אומר הרמב"ם שברכתו מדאורייתא, ולמה חיכה לפרק ה' כדי להקשות עליו? והביאור הוא פשוט שכן בתחילה רק הרמב"ם אומר שזה דאורייתא אבל לא מביא לשם כך שום נפקא מינה, אבל כאן שכותב נפקא מינה למעשה בעניין מי שאינו יודע לברך, כאן הראב"ד מתעורר להקשות עליו ולומר שאין מסכימים אתו וכי אין לנהוג כן בספק). על כל פנים יוצא לנו מחלוקת, שעד כה חשבנו שאין חיוב מדאורייתא אלא אם כן שבע, אבל הראב"ד גילה לנו עוד סברה שגם אם אין שביעה אלא כזית או כביצה גם כן חיובו מדאורייתא.

בטן של הלא יודע לברך תחסר.

מקור המימרא הזאת שתבא מארה היא מגמרא (סוכה פרק לולב הגזול דף לח) שאמרו "תי"ר באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה, אבל אמרו חכמים תבא מאירה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו". ורש"י אומר (שם ד"ה באמת) "כל 'באמת' הלכה הוא ואין חולק בדבר". והטעם שאמרו שתבא מארה למי שאשתו מברכת עליו, אומר רש"י (שם ד"ה שאשתו) "דודאי מחמת שלא למד הוא". ושואל על זה הגאון מוילנא, למה צריכים לקלל את מי שלא יודע, סך הכל הוא מסכן שהוא עם הארץ, ולמה צריך לקלל אותו משום כך? אומר על זה הגאון מוילנא שהרי ההלכה היא כמו הרמב"ם שפוסק שכל מה שכן מוציא את אביו ואשה את בעלה זה דוקא אם אכל שלא כדי שבעה, אבל אם אכל ושבע אין הבן יכול להוציא את אביו ידי חובתו. דורש על זה הגאון שאומרים לו לאבא, כיון שאתה לא יודע לברך ואתה סומך על ברכת הבן והאשה, והרי אם אתה שבע הם לא יכולים להוציא אותך ידי חובה שאז אתה דאורייתא ואין דרבנן מוציא דאורייתא – אם כן תצטרך לאכול תמיד שלא כדי שבעה שרק אז יוכלו להוציא אותך. אז בזה הוא מקולל שתמיד בטנו ריקה, ומתקיים בו הפסוק (משלי יג כה) 'בטן רשעים תחסר'. אבל אם אתה יודע לברך, תוכל תמיד לאכול כדי שבעה שהרי אתה מברך לעצמך, וזהו 'צדיק אוכל לשובע נפשו', ואין הוא זקוק לברכת אחרים, אלא יכול לאכול ולשובע. ומיחה, דרשה זאת לא תתקיים אלא לפי הרמב"ם אבל לא לפי הראב"ד שהרי לראב"ד יכול להוציא גם אם חיובו הוא מדאורייתא שכן לראב"ד גם בכזית ובכביצה חיובו הוא מדאורייתא, ויצא על ידי שיקריא לו מלה במלה.

מעשה רבני ינאי שברך לאחרים ששבעו.

רש"י אומר בכמה מקומות שאינו חייב מדאורייתא אלא אם כן אוכל כדי שבעה. (עיין רש"י סוכה ד"ה בן מברך שאומר "...מדאורייתא לא מיחייב עד דשבע דכתיב ואכלת ושבעת וברכת..."). חז"ל מביאים סיפור על תקופתו של רבי שמעון בן שטח (ברכות מח ע"א ירושלמי ברכות פרק שביעי נג ע"ב, נד ע"א וכן בראשית רבה צא ג'): { שהיו שלש מאות נזירים שעלו לירושלים להקריב את קרבנותיהם והיו צריכים משום כך להקריב תשע מאות קרבנות שהרי כל נזיר צריך להקריב שלש קרבנות. באו לרבי שמעון בן שטח להשאל על נזירותם, ומצא היתר למאה חמשים נזירים אבל למאה וחמשים נזירים לא מצא, והיו צריכים ארבע מאות חמשים קרבנות ולא היה להם. הלך רבי שמעון בן שטח לינאי המלך שהיה גיסו [והוא היה ממלחכי בית חשמונאי והרג את חכמי ישראל שבאו לפסול אותו מכהונה],

המלך ושלמה המלך, אבל אין זה סותר - שאמנם הם תיקנו את הנוסח אבל התורה רמה את החלוקה ואת העקרון של שלושת הברכות, והם תקנו את הנוסח. וברכת הטוב והמטיב ביבנה תקונה, ודברנו על זה בשבוע שעבר.

ספק ברכת המזון אם לא שבע.

הרמב"ם כותב (ריש הלכות ברכות פרק א' הלכה א') "מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך'. ואינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע שנאמר 'ואכלת ושבעת וברכת'. ומדברי סופרים אכל אפילו כזית מברך אחריו". כלומר שלדעת הרמב"ם התורה לא מחייבת אותי בברכת המזון אלא אם כן אכל ושבע, ואין מן התורה כלל עניין של כזית או של כביצה, אלא שצריך לאכול כדי שביעה ורק אז מתחייב בברכת המזון; אבל, חכמים באו ונתנו לנו שיעורים מדבריהם, ואמרו שלגבי חיוב ברכת המזון אם אכל כזית פת כבר מתחייב בה. ויש כמה נפקותות בדבר. נפקא מינה א' בספק, שבכל ספק דרבנן דנים אותו לקולא, ובמדאורייתא דנים אותו לחומרא. על כן, אם אדם אכל ולא שבע שאין חיובו מן התורה אלא מדברי סופרים, ולאחר זמן הסתפק אם ברך ברהמ"ז או לא, הדין שלא חייב לחזור ולברך, כיון שספק דרבנן לקולא. אבל אם ברך ושבע, שברכת המזון היא מדאורייתא, אם כן בהסתפק חייב לחזור ולברך שאז ספקו הוא מדאורייתא ודנים אותו לחומרא.

כמה ברכות מברך בספק.

רוב הפוסקים הסכימו שאם אכל ושבע שחיובו הוא מדאורייתא, והסתפק אם ברך או לא, שאז אומרים שצריך להחמיר ולחזור ולברך לחומרא, וצריך לברך את כל הברכות כולם ואפילו את הברכה הרביעית. אבל דעת ה'בן איש חי' (שנה ראשונה פרשת חוקת הלכה ט') שאפילו אם אכל ושבע והתחייב בברהמ"ז מדאורייתא, אם הסתפק אם בירך או לא, אין לו לחזור ולברך אלא את שלושת הברכות הראשונות, אבל אין לו לברך גם את הברכה הרביעית (מדין סבי"ל).

ספק בברכות התורה.

והנה למעשה ברכת המזון היא הברכה שחיובה מדאורייתא כמעט לכולי עלמא. ויש בפוסקים מחלוקת גם בברכות התורה אם הן מדאורייתא או מדרבנן, ואותה הנפקא מינה תהיה גם כשהתעורר לו ספק. אם למשל אדם הולך לבית הכנסת, ומסתפק אם ברך ברכות התורה או לא, דהנה אם נאמר שברכות אלו אינם אלא מדרבנן, אז אינו חוזר לברך שכן ספק זה הוא ספק דרבנן ולקולא. ואמנם הדין הוא שבהגיעו לברכת אהבת עולם ששם מזכיר עניין של אהבת התורה ותפלה על לימוד התורה כעין מה שמבקשים בברכות התורה, אז יכוין שם שאם לא ברך ברכות התורה אז יציא שם ידי חובתו.

מי שלא יודע לברך.

הרמב"ם כותב עוד דין: (הלכות ברכות פרק ה' הלכה טו) "שנים שאכלו כאחד, כל אחד ואחד מברך לעצמו. ואם היה אחד מהן יודע ואחד אינו יודע, זה שיוודע מברך בקול רם והשני עונה אמן אחר כל ברכה וברכה ויוצא ידי חובתו. ובן מברך לאביו ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה, ויוצאין ידי חובתן. אבל אמרו חכמים תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכין לו". כלומר שמעיקר הדין אדם אחד יכול להוציא את השני ידי חובתו בברכתו שלו, ואפילו עבד לרבו, בן לאביו ואשה לבעלה, אבל מארה תבוא למי שלא יודע לברך ונזקק לברכת בניו או אשתו, שאומרים לו היתכן שאתה לא יודע לברך ואפי' אשתך ובניך יודעים לברך!!

דעת הראב"ד שחיובה מדאורייתא גם בכביצה ובכזית.

ואומר עוד הרמב"ם (שם הלכה טז) "במה דברים אומרים שיצאו ידי חובתן, בזמן שאכלו ולא שבעו, שהן חייבים לברך מדברי סופרים, ולפיכך מוציאים אותן קטן או עבד או אשה מידי חובתן. אבל אם אכל ושבע שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, בין אשה בין קטן או עבד אין מוציאין אותו שכל החייב בדבר מן התורה אין מוציאין אותו מידי חובתן אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו". כלומר שלדעת הרמב"ם כל מה שיכול קטן

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

דעת מנן שמדאורייתא הוא בשביעה. להלכה מנן גילה דעתו בשנו מקומות, במקום אחד סתם הדברים ובמקום השני כתב הדברים בצורה יותר מפורשת וברורה. מנן כותב (סימן קצא סעיף א') "היו מסובין ג' חייבים בזימון". כלומר שאם ישבו ביחד שלושה אנשים ומעלה ואכלו, צריכים לזמן. וכתב המ"ב (שם סעיף קטן א') ואסמכו רבנן אקרא דכתיב 'גדלו לה' אתי ורנוממה שמו יחדו' דמשמע שאחד יאמר לשנים גדלו. אינן ממאי דכתיב 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו' וכל שכן אם הם יותר על עשרה". ואמרו הפוסקים שמזמן החשוב שביניהם. ואומר מנן (סימן קצא סעיף ד') "חברים שאכלו כאחד מקצתם אכלו כדי שביעה וקצתם לא אכלו אלא כזית, אם כולם יודעים לברך מצוה שיברך אותו שאכל כדי שביעה ויוציא את האחרים. ואם אין יודעים כולם לברך, מי שאכל כזית יכול לברך ולהוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה". וכדי שביעה הוא דאורייתא ולכן אם כולם אכלו כדי שביעה לא יוציאם אלא מי שאכל כדי שביעה והתחייב בדאורייתא כמוהם ואמרינן שדאורייתא מוציא דאורייתא. וכן בספק כותב מנן (סימן קפד סעיף ד') "אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון אם לאו צריך לברך מספק מפני שהיא מן התורה". כלומר שבנסתפק אם בירך או לא אומר מנן שיברך שהרי אם שבע זה מדאורייתא. משמע מכאן שמנן פסק ששביעה ממש.

אכילת סעודה דשנה ללא לחם כדי שביעה.

פעם הייתי באיזה מקום בחו"ל בליל שבת, והביאו לנו לסעודה צלחת מלאה דגים, וכן בשר בשפע רב, גם הרבה ירקות, אבל לחם לא הביאו כי אם מעט מאוד שיעור ארבע אצבעות על ארבע אצבעות כמו גודל האצבעות שלי לא יותר מזה. כנראה שלמדו את זה מינאי המלך שהיה אוכל הרבה דגים והרבה בשר אבל את הלחם היה אוכל שיעור מועט אבל אין בו כדי שביעה כלל. ולכאורה איך עושים לגבי ברכה במצב כזה, הלוא אין כאן שיעור שביעה בפת כלל, ואיך אפשר לברך ברכת המזון באופן זה, הלוא ברי לי שאין אפילו כזית ללא לחם אחד ואחד. [לקמן נראה על מי הם מסתמכים].

אכל סעודה אחרי סעודה ושבע בשניה מכזית.

מנן בעל ה"בן איש חי" כתב שני דינים שונים, שהרבה חשבו לומר עליהם שאינם אלא חסידות או חומרות, אבל האמת לא כן אלא אדרבה באלו הדינים שמזכיר יש מחלוקת עצומה בין הפוסקים. דין אחד כותב (פרשת חקת שנה ראשונה הלכה י') "אף על פי שאמרו דשלש ברכות צריך לברך על הספק גם כן, הנה אם נזדמן שאכל כדי שביעה וברך ברכת המזון, ואחר שעה קטנה חזר ואכל כזית בלבד, ושבע ממנו, מפני כי היתה אכילתו השניה סמוכה לאכילה הראשונה, כגון סעודה שלישית של שבת, ואכל אחריה סמוך לה סעודה רביעית". כלומר שבעצם הוא אכל בפעם השניה רק כזית אבל הוא שבע ממנו שהרי הוא כבר היה שבע מהסעודה הקודמת, והאוכל שאכל בסעודה השלישית, עדיין לא התברך במעיו עד שאכל את הכזית של הסעודה הרביעית, שאז האוכל התברך במעיו ושבע. והנה אדם זה אם נסתפק אם ברך ברכת המזון אחרי אותו הכזית ששבע ממנו בשניה, צריך לדון בו שהרי אמנם שבע מכזית אבל השאלה היא האם מצרפים את הסעודות זו לזו וכבר ברך בעצם על שביעתו, או שמא נאמר שסוף סוף הוא עכשו שבע ואפילו מכזית בלבד, וכל סעודה היא חשבון בפני עצמו, ומה שברך בתחילה כבר הפסיד, וקיי"ל כהרמב"ם והשו"ע ולא כהראב"י, ומה שהוא שבע מחייב אותו בברכת המזון.

שבע מכזית בצרוף שאר דברים שבאותה סעודה.

דין שני כותב ה"בן איש חי", (שם שם) "וכן הוא הדין אם אכל כזית שאין בו כדי שביעה מעצמו, ורק מחמת שאכל מאכלים אחרים עמו נעשה שבע – אם חייב בזה מן התורה". כלומר שאם אדם למשל אכל ירקות ובשר ודגים, ובסוף אחרי גמר האכילה אכל רק כזית לחם, ובצרוף כל מה שאכל את הירקות (אני לא אגיד בשר שלא יתנגדו הצמחוניים) ושאר הסעודה, הוא שבע מאותו הכזית. גם כאן נשאלת אותה השאלה באם נסתפק אחרי אוכלו את אותו הכזית הבודד ושבע ממנו רק בגלל צירוף, האם נאמר שהוא סוף סוף שבע ומתחייב מדאורייתא, או שמא נאמר שהרי ברור לכל שלא שבע רק מאותו הכזית ואין אכילת פת בשיעור של כדי שביעה.

ואמר לו שיש שלש מאות נזירים שצריכים להקריב תשע מאות קרבנות אבל אין להם אמצעים לכך, לכן בא ואציעך 'עסק' שאתה תתן חצי משלך ואני אתן חצי משלי. הסכים ינאי המלך ונתן לו ארבע מאות חמשים קרבנות לחצי מהנזירים [שבעצם היו כל הקרבנות שנשאר למאה חמשים נזירים, כי השאר נפטרו מקרבן על ידי רבי שמעון בן שטח]. באו מלשינים וספרו למלך לשון הרע על רבי שמעון בן שטח אודות מה שעשה, ואמרו לו שכל מה שהיו צריכים להקריב המלך נתן משלו ורבי שמעון בן שטח לא נתן מדיליה כלום. כעס המלך על כך, וכששמע כך רבי שמעון בן שטח ברח. לימים עשה סעודה גדולה וישבו עמו שרים חשובים ורמי מעלה של מלכות פרס, ואמרו לו לינאי שיש זקן אחד שתמיד היה אצלו והוא היה אומר להם דברי תורה ומברך להם ברכת המזון, וכעת איננו, ולא היה שם מי שיברך להם שהרי הוא הרג את כל החכמים. ביקש ינאי מאשתו המלכה שהיא אחותו של 'אותו זקן' ללכת ולהביא אותו. אמרה לו תשבע לי שלא תעשה לו רעה, ותן את טבעתך כסימן על כך, נשבע לה ונתן לה את טבעתו, ושלחה לקרוא לו. משבא לשם הושיבו ינאי המלך בינו לבין המלכה. [והוא יכל לשבת לידה שכן הוא היה אחיה]. אמר לו המלך תראה כמה כבוד אני עושה לך, על אף שאני כועס עליך. אמר לו רבי שמעון בן שטח, שלא עושה לו כבוד משום שמיגע לו כבוד, אלא לתורתו עושה כבוד, כמו שכתוב (משלי ד' פסוק ח') 'סלסלה ותורומד תכבדך כי תחבקנה'. אמר לו ינאי המלך מדוע ברחתי? אמר לו שפתד נתן יהרגנו. אמר לו למה צחקת ממני? אמר לו חס ושלום אלא אני באמת נתתי חצי מתורתך ואתה מממוך, רק שפחדתי לומר לך כן שמא לא תסכים. אמר ינאי המלך למשרתים הביאו לו כוס ויברך: הביאו לו ואמר 'ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו'. אמר לו המלך אני רואה שאתה עוד עושה חכמות! אמר לו על מה אני אברך אם לא אכלתי כלום? הביאו לו לאכול. [ויש מחלוקת בגמרא על מה קבע סעודה אם על לחם או על יין]. ורש"י מביא (ד"ה ע' בא"ד 'ובעל ה"ג') בשם בעל הלכות גדולות "ובה"ג פסק דוקא דאכלו אינהו כזית או כביצה דכוותיה, אבל אכלו ושבעו לא מפיק ואי אפשר להעמידה דהא ינאי וחביריו אכלו ושבעו ואפקינהו שמעון בן שטח. ואע"ג דלגרמיה הוא דעבד, טעמא משום דלא תאכל כזית דגן, הא אכל כזית דגן הכי נמי". כלומר שרבי שמעון בן שטח באמת לא יכל להוציאם ידי חובה, שבודאי לא מסתבר לומר שאכלו ולא שבעו, שדרך מלכים לאכול ולשבעו. ואם כן חייבם הוא מדאורייתא ולא יכל היה להוציאם. (ואפשר להוסיף עוד ממה שהתוספות אומרים שלדעת רבי מאיר שמחייב בכזית ובכביצה זה רק מדרבנן, אבל מדאורייתא אין חיוב אלא אם אכל כדי שביעה). הנה שוב רואים את דעתו של רש"י ושל התוסי' שאין חיוב מדאורייתא אלא אם כן שבע ממש.

דעות הסוברים שבאוכל כביצה חיובו מדאורייתא.

והנה תמצא ל'חינוך' (פרשת עקב מצוה ת"ל עמוד מג (85)) שמביא סברות שבאוכל כביצה חייב מדאורייתא וז"ל וכן אם נסתפק לו בברכת המזון ואפילו כשאכל פחות מכדי שביעה חייב לברך ובלבד שאכל כביצה". גם בי"ב החיים (סימן קפד סעיף קטן כב) מביא הרבה פוסקים שפוסקים שבכביצה מדאורייתא (שם מביא שכן דעת הלבוש והא"ר את ט' ור"י קמ"ה ורבנו יונה והמרדכי ושה"ל בשם ספר יראים שאף בכזית מדאורייתא, וכן בחידושי הרשב"א דף מ"ג וכן דעתו נוטה בדף י"ז, וכן כתב הראב"ד על הרמב"ם סוף פ"ה, וכן הוכיח הרמב"ן במלחמות שכזית וכביצה מדאורייתא, וכן כתב ער"ה אות ו' שכן נראה להלכה, וממילא אם אכל כביצה ונסתפק צריך לחזור ולברך). גם הי"שדה חמדי' (מערכת ברכות) הביא הרבה פוסקים שסוברים שהאוכל כביצה פת מתחייב לברך ברכת המזון מדאורייתא. ומיהו המשנה ברורה כותב על מה שאומר מנן (סימן קפד סעיף ו') "שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון בכזית" על זה אומר המ"ב (שם סעיף קטן כב): "היינו מדרבנן אבל מדאורייתא אינו חייב לברך בהמ"ז כ"א כשאכל דוקא שיעור שביעה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת ושיעור שביעה משמע מספר החינוך (פרשת עקב) דאינו שוה בכל אדם אלא כ"א יודע שביעתו ואם דרכו תמיד לאכול כדי מחייתו לבד גם זה נחשב שביעה". גם בי"ב החיים כתב שלהלכה רוב הפוסקים פסקו שאינו מתחייב בברכת המזון אלא אם כן אכל כדי שביעה, ואם לא, אז לא חייב מדאורייתא (והנ"מ תהיה כמו שאמרנו לעיל).

קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרְבַּ מְרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג מְרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

והנה המשנה ברורה לא מסכים לדון השני של הרדב"ז שכתב על אדם ששבע מכזית לחם בגלל צירוף שאר דברים שבסעודה, אבל מסכים עמו בדבר אחר. ואומר המשנה ברורה שכל מה שחולקים על הרדב"ז שאין שאר דברים שבסעודה מצטרפים להחשיבו לכדי שביעה במה שאכל רק כזית פת, זה דוקא אם אוכל את שאר המינים בתור תבשילים בפני עצמם. אבל אם שאר התבשילים שאכל בסעודה הם כדי ללפת בהם את הפת, פשיטא שחייב לברך, אף על פי שלא אכל אלא כזית. והטעם שהרי זה דרך אכילה, וזה נקרא ששבע ממה שאכל סעודה עם פת ומתחייב בברכת המזון מדין ואכלת ושבעת וברכת.

דעת ה'בית מנוחה' שכביצה מצטרף לשאר תבשילים לשביעה.

והנה בספר 'בית מנוחה' הביא את דברי הרדב"ז וסבירא כותיה בחדא ופלגי עליה בחדא. הוא הסכים אתו בדיון זקן שאצלו נחשבת אכילה מועטת ולשביעה ומתחייב בזה מדאורייתא, אבל חולק עליו בדינו השני לגבי אכילת הרבה ירקות עם מעט לחם, שלדעתו אין זה נקרא שביעה. ומחדש בעניין זה חידוש, ומסכים אתו ה'בית מאיר' האחרון, שאמנם אם אכל כזית אין זה צירוף לגבי שביעה בפת; אבל אם אכל כביצה פת, ובצירוף שאר דברים שבסעודה שבע ממנה, זה נקרא ששבע ומדאורייתא חייב בברכת המזון.

דעת ה'בן איש חי' והרבה אחרונים גם נגד ה'בית מנוחה'.

בעל ה'שדה חמד' מסכים עם החידוש שמחדש ה'בית מנוחה' כיון שיש הרבה פוסקים שסוברים שחיוב מדאורייתא הוא באכילת כביצה, לכן אפשר לצרף לדיון שביעה את שאר הדברים שאכל אם אכל עמם כביצה לחם. אבל בעל ה'בן איש חי' לא מסכים אתו, אלא אפילו אם אכל שאר דברים אי אפשר לתת לו דין של שביעה בלחם לגבי חיוב ברכת המזון מדאורייתא. ועוד הרבה אחרונים חושבים גם כמו ה'בן איש חי' שאין זה נקרא שביעה אם שבע מדברים אחרים ולא אכל אלא מעט לחם כזית או כביצה. ולדעתם מה שהתורה אומרת 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וסומך ליה ואכלת ושבעת בא לומר שאכלת לחם ושבעת מלחם דוקא הוא מה שמחייב אותך ב'וברכת'. אבל לא מאכילת ושביעת דבר אחר.

סעודה שנמשכת כמה שעות ועד שמברך כבר התעכל המזון.

מה הדין אם אדם אוכל סעודה שמתארכת שלוש או ארבע שעות, ופעמים שכשמברך ברכת המזון כבר עבר זמן ומתעכל המזון שאכל ושוב לא שבע כבתחילה. והיה הדבר מצוי אצל ה'בן איש חי' שסעודתו היתה נמשכת כמה שעות, שהיה מושך את בני הבית בדברי חידות יותר קלות ויותר קשות (ובאמת הוא הוציא ספר שכולו חידות ושאלות שיש בהם חידודים וחכמות, כגון "יראתי עיר דוד עיר בלעם", "יהושע בתוך העם", "יהושע אכל", ויש שם כאלה יותר קשות), ואחר כך היה אומר להם דברי תורה וחידושים, וגם היו שרים שירי שבת, ועל כן היתה הסעודה נמשכת שעות. כמו כן מצוי הדבר בחתונות שהסעודה נמשכת שלוש ארבע שעות, וגם אחרי שגמרו לאכול את עיקר הסעודה קמים ורוקדים, והאוכל יורד ושוב לא שבע כבתחילה. במג"א ו'בן איש חי' דנים בזה, והשאלה היא האם ברכה זו היא מדאורייתא או מדרבנן. ואומרים, שבאמת יש לדנו לחיוב דרבנן. והנפקא מינה היא אם הסתפק אחר כך אם בירך או לא, שאם דינו שחייב מדאורייתא, יתחייב לחזור ולברך כמו שהדין כן למי ששבע עתה מהארוחה, אבל אם דינו שהוא חייב מדרבנן, אין הוא חייב לחזור שכן אין ברכה זו אלא דרבנן שהרי הוא עתה לא שבע. ואומרים המג"א וה'בן איש חי' שיש למי שמגיע למצב כזה תקנה, והיא שאכל תפוח או תפוח זהב או קטניות וכדומה, שבאופן זה נחשב שעדיין יש המשך לסעודה, וכיון שבסעודה זו הוא בתחילה בעצם שבע, אם כן גם אם כבר ירד לו כרגע השובע הראשון, אבל כיון שהוא ממשיך את הסעודה במיני פרפראות, אם כן מגלה שעדיין לא גמר לאכול ונחשב שהוא מברך על מזון שאכל בסעודה ששבע ממנה.

אם אכל לחם או פירות, נחשב המשך תחילת הסעודה.

ומוסיף הרב עוד תקנה לאדם זה, שלא יסתפק באכילת מיני פירות או קטניות בסוף הסעודה לפני שמברך, אלא טוב שיאכל כזית לחם ואז יצא

ואומר ה'בן איש חי' על ספקות אלו "ולא איפשיטו הני ספיקי היטב". הכונה לשני הספקות המוזכרים.

שבע מכזית בהכנסו לעול המצוות.

בעל ה'שדה חמד' מביא עוד בעיה, גבי אכילה שיש בה שביעה אבל אין בה דין דאורייתא גמור. הוא מביא שאלה אודות ילד שנהיה בן שלש עשרה ויום אחד בלילה, ואכל מבעוד יום של ערב הבר מצוה, ולא היה באכילה זו כדי שביעה, ואחר כך כשירד הלילה שאז הוא נעשה בר מצוה אכל רק כזית ושבע ממנו. אותה שאלה כמו לעיל מתעוררת האם מצטרפת האכילה שאכל עכשו שגדל וחיובו מדאורייתא, עם האכילה שאכל בקטנותו שעה קלה קודם לכן שאז אין עליו חיובים מדאורייתא, ויתחייב לברך מדאורייתא?

לא בירך עד הלילה ועודו שבע ונעשה בר מצוה.

ועוד חוקר בעל ה'שדה חמד' בכיוון אחר, שהביא אותה מהרב חתם סופר. ההלכה אומרת שאם אדם אכל ולא ברך ברכת המזון, יכול לברך כל עוד הוא עדיין שבע מאותה הסעודה ולא נעשה רעב שוב. ואם ילד אכל ולא בירך עדיין ברכת המזון עד שירד הלילה ונעשה בר מצוה, ואז היה עדיין שבע מאותה סעודה. והנה לאדם גדול הדין הוא שחייב בברכת המזון, אבל ילד זה שעכשו נעשה בר מצוה ונעשה בר התחייב בברכת המזון מדאורייתא, לא יכול הדאורייתא לפטור את הדרבנן.

חיוב הברכה בכל רגע או תשלומים על סעודתו.

והנה נקודת החקירה היא האם מה שאדם שאכל אדם ולא בירך חייב לברך מפני שזה תשלומים, או שמא חיובו הוא בכל רגע ורגע כל עוד הוא שבע ולא נעשה רעב. והנ"מ היא בספקות שהועלו לעיל. אם נאמר שמה שמברך זה תשלומים על מה שאכל בתחילה, אם כן אם ילד אכל בשעת פטור ונעשה חייב בלילה, אפילו שעדיין שבע מסעודתו אפילו הכי כיון שאכל בשעת פטור, לא יתחייב בברכת המזון שוב. אבל אם נאמר שהחיוב הוא על כל רגע ורגע, אם כן אותו ילד אף על פי שאכל בשעת פטור, אבל הרי החיוב ממשיך כל רגע ורגע, וכשגדל משחשכה, אותו חיוב שהמשיך אותו מאז שגמר לאכול מתחדש בגדילתו, וחיוב מדאורייתא גם על מה שאכל בהיותו פטור מדאורייתא.

תקנת הספקות הנ"ל לשמוע ברכה ממי שחייב ולצאת ממנו.

והנה בעל ה'שדה חמד' הביא הוכחה לספקו ל"ע ול"ע מדין אונן. אם אדם שהוא אונן אכל בשעת אניתו, דינו שלא מברך לא לפניו ולא לאחריו. ובנתיים המת נקבר, ונעשה אבל ומתחייב בברכה. ולכאורה אותו הספק ואותה החקירה, שאם הברכה היא תשלומים, לא יתחייב בברכה. אבל אם זה חיוב שמתחדש כל רגע ורגע יתחייב. ובסוף קובע הרב 'שדה חמד' שזה ספק ולא הוכרע. אז מה יעשה אותו אדם? יאמר לחברו שלא אונן שאכל אתו, שיברך בקול, ויכוין להוציאו ידי חובה, והוא ישמע אותו ויתכוין לצאת ידי חובה מברכתו, ובזה יבוא הספק על פשיטתו וזו תקנתו.

דעת הרדב"ז? שלזקן נחשב המועט לשביעה.

והנה על אף שהעניין הזה נראה על פניו שבא על מתכונתו, האמת היא שאין הדברים פשוטים כל כך, בגלל דברים שכתב הרדב"ז. ארדב"ז דן אודות אדם שהוא זקן או חולה ומתוך חולשתו או חוליו לא יכול לאכול רק מעט כגון כזית ושבע מזה. הספק לאדם כזה הוא האם החיוב במקרה שלו הוא מדאורייתא שהרי קיים מה שכתבו 'ואכלת ושבעת', או שמא נאמר שאף על פי שאכילתו היום היא מעוטה אבל רוב העולם אינם אוכלים מעט כל כך אלא אכילה שיש בה שביעה ממש. ואומר על זה הרדב"ז? שבאמת לגבי אדם שהוא זקן או חולה אנו אומרים שכיון שלגבי אכילה זו מביאה אותו לידי שביעה, זה נקרא שחיובו הוא מדאורייתא.

מחלוקת הרדב"ז והמ"ב במעט לחם והרבה מינים אחרים.

ואומר הרדב"ז עוד דבר שאם אדם אוכל בסעודתו הרבה ירקות או בשר ודגים ובסוף אוכל מעט לחם ושבע ממנו בצירוף כל המינים שאכל, כיון שעכשו הוא שבע, נקרא חיובו שהוא מדאורייתא.

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

אכל חצי זית ולאחר זמן אכל עוד חצי זית אם מצטרפים.

ביבן איש חי"ן דן (פרשת חוקת הלכה לב ופרשת מסעי הלכה ז') אם אדם אכל חצי זית בפעמיים, שאכל חצי זית ושהה ואחר כך אכל עוד חצי זית, אם יש מתחילת אכילת החצי הראשון עד סוף החצי השני שיעור של אכילת פרס, כלומר שאכל חצי זית ואחר שתיים שלוש דקות אכל עוד חצי זית, מצטרפים החצאים לאכילה אחת, ומתחייב בברכת המזון מן התורה. ואם לאו – אין מצטרפים. ואומר עוד היבן איש חי"ן "וואף על גב דיש חולקים וסבירא להו באכילה של רשות אם אכל כשיעור, אפילו אם שהה כדי אכילת פרס, מברך ברכה אחרונה, דלא איתמר האי דינא אלא באכילת חובה, כגון מצה דליל פסח ר"ז כזית פת דלילה ראשונה דחג בסוכה – מכל מקום הא קי"ל ספק ברכות להקל". ואז לא מברך.

אכל כזית כראוי ואחר כך אכל פירור פירור.

בפרי מגדים מחדש חידוש, שאם אדם אכל כזית לחם, חייב בברכת המזון. ואם אחרי שאכל שיעור של כזית אכל פירור פירור עד ששבע מכל אכילתו, כיון שסוף סוף שבע, אפילו אם אכל פירור ונמשך זמן רב, גם מתחייב בברכת המזון. אבל יש שחולקים ורוצים לומר שכיון שאכל שלא כדרך אכילה, אין זה נחשב לאכילה שהתורה התכוונה ולא מתחייב בברכת המזון מדאורייתא. והנה, כיון שיש בדבר זה מחלוקת, שוב מתעורר לנו הדין שאם נשתפק אם ברך או לא ברך, (אחרי שאכל באופן זה שאכל כזית בתוך שיעור ואחר כך אכל את כל אכילתו פירור פירור), לא יחזור לברך כיון שיש בזה מחלוקת, וכבר אמרנו שכל היכא שהדין של ברכת המזון אם הוא דאורייתא או דרבנן תלוי במחלוקת הפוסקים, קי"ל שבספיקו לא יחזור לברך.

דעתו של הלקט

גם הילקט"י פוסק כמו המ"ד שאומרים שאם אכל רק כזית לחם, חיובו הוא מדאורייתא. ועל כן, יוצא מדבריו שאם אדם אכל כזית לחם בלבד, ואח"כ אכל ירקות ושאר תבשילים, ושבע – וידוע שאי אפשר לשבוע רק מכזית לחם, אף על פי כן חייב בברכת המזון מן התורה. והוא לשיטתו שאומר שעל ידי שאוכלים כזית לחם חיובו הוא מדאורייתא.

גמרא ערוכה כדברי השו"ע והרמב"ם.

האחרונים מקשים עליו מהגמרא: הגמ' אומרת (ברכות ז') "דרש רבי עירא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי, זמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: אמר מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, כתוב בתורתך 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד' – והלוא אתה נושא פנים לישראל דכתיב 'ישא ה' פניו אליך?'". למלאכי השרת יש קושיה על הנהגותיו של הקדוש ברוך הוא, אתה לא נושא פנים לשום אומה ולעם ישראל אתה נושא פנים, ואתה מתחשב בהם יוצא מן הכלל! "אמר להם הקדוש ברוך הוא, וכי לא אשא פנים לישראל, כתבתי בתורה 'ואכלת ושבעת וברכת', והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה". ורש"י אומר (ד"ה ז') "שיעורא דרבנן כגון כזית לרבי מאיר וכביצה לרבי יהודה, דמדאורייתא 'ואכלת ושבעת כתיב', אבל בשיעור כי האי לא מיחייב אלא מדרבנן". והוי אומר שההלכה כבר נפסקה על ידי מלאכי השרת והקדוש ברוך הוא, שמהדו שיח שבין מלאכי השרת לבין הקדוש ברוך הוא רואים שאין שיעור של כביצה ושל כזית מדאורייתא אלא שהם דקדקו על עצמם, אבל התורה מצריכה שביעה; ואם כן מה כל הויכוח בין הפוסקים שרוצים לומר שגם כזית או כביצה היא מדאורייתא, הרי גמרא ערוכה, שהיא הוכחה גדולה לרמב"ם ולשולחן ערוך. (ושמא אפשר לתרץ בדוחק שהם יגידו שזו רק דרשה ולא מביאים ממנה הוכחות, או שאולי יגידו שמה שהתורה התכוונה 'ושבעת' זה כמו שהראב"ד לומד שהכונה לכזית ולכביצה. אבל זה קשה לומר כך, ואדרבה הגמ' הזו היא הוכחה ברורה לאלה שרוצים ללמוד שביעה זה דאורייתא והשאר זה דרבנן).

צריך להתרגל לברך מייד או לעשות סימן שלא ישכח.

ודע, שאף על פי שנפסקה הלכה כהרמב"ם והשו"ע שאין חיוב מדאורייתא אלא אם אכל ושבע, אבל אם לא שבע או כגון שאכל רק כזית או שעבר זמן שהמזון נתעכל במעיו ואין לפניו פירות או פת לאכול כדי שיהיה שביעה

ידי כל הספקות כולם, שהרי באוכלו לחם זה בודאי המשך סעודה, ויש כאן גילוי גמור שעדיים לא גמר את סעודתו.

כל 'אכילה' שבתורה בכזית.

בעניין שיעור אכילה, התורה כותבת בכמה וכמה מקומות איסור או מצוה באכילה שכותבת 'תאכל' או 'לא תאכל' או 'ואכלת'. למשל, 'לא תאכל כל דם', 'טרפה לא תאכלוד', וכו'. ויש שהתורה כותבת אכילה למצוה בקום עשה, למשל 'בערב תאכלו מצות'. הנה אמרו חז"ל שהלכה למשה מסיני היא שלא נקראת אכילה אלא בכזית. גם במצוות כמו באכילת מצה או בכל דבר שהתורה אומרת שמצוותו באכילה, לא מקיים את המצוה אלא אם כן אוכל כזית. ועל כן אם אדם אכל כזית נבלה או טרפה, לוקה. חוץ מיום הכיפורים שהתורה לא הזכירה איסור אכילה אלא עינוי, שהתורה אומרת 'ועניתם את נפשותיכם', ולמדו חז"ל שעינוי נקרא כל עוד לא אכל כותבת, כלומר שיעור של תמרה, שאין דעתו של אדם מתיישבת אלא אם אוכלת שיעור של תמרה.

זמן אכילה כשיעור של אכילת פרס.

עוד כלל יש באכילה, שאין נקראת אכילה אלא אם אוכל שיעור של כזית בתוך זמן של אכילת פרס. יש מחלוקת בין הפוסקים מה נקרא שיעור של אכילת פרס, יש הלומדים ששיעור אכילת פרס הוא שתי דקות. ויש הלומדים שהוא ארבע דקות. יש שרוצים לומר שהוא תשע דקות. ביום כיפור אמנם מחמירים שנחשב שאכל ומתחייב, אם אכל ככותבת בתוך תשע דקות. אבל לגבי דין ברכה באכילה, קי"ל שאין אכילה אלא אם כזית בתוך ארבע דקות – ואם אכל ביותר מזה לא מתחייב בברכה. למשל אם אדם אוכל גרעינים שחורים, ודרך אכילתו שמפצח אותם אחד אחד, ועד שיגיע לשיעור כזית יעבור זמן של כזית אכילת פרס, כלומר יותר מארבע דקות, אז בזה פשוט שאין עליו ברכה אחרונה כלל. אבל אם יאכל בוטנים או שקדים שיכול לאכול כמות של כזית בתוך ארבע דקות מתחילת אכילתם, בזה מתחייב בברכה אחרונה.

ובאמת צריך להזהר בכך ולאכול שיעור של שקדים וענבים שיהיה באופן שיאכל כזית בתוך שיעור של כזית אכילת פרס, שאם לא כן נכנס לספקות ולבעיות מורכבות במחלוקות רבות. שכן רוב הפוסקים אומרים שאין לפירות דין בריה אלא אם אכל ענבים בלי חרצנים או רימון. אבל יש פוסקים שאומרים שיש דין בריה גם לשאר מינים, ונכנסים לספקות. לכן הטוב הוא לאכול שיעור כזית תוך שיעור של אכילת פרס. ודבר זה הוא נפקא מינה בין באיסור ובין בהיתר. אם בפסח אדם אכל חמץ גרגיר גרגיר, כגון שאכל קוסקוס גרגיר אחרי גרגיר, ועד שאכל כזית עבר יותר מכדי אכילת פרס כלומר ביותר מארבע דקות; כמו כן במצוות אם למשל אדם אכל מצה בליל פסח, באופן שאכל פרוח אחרי פרוח באופן שעד שגמר לאכול כזית של מצוה, עבר יותר מארבע דקות.

בברכת המזון אין דין 'אכילה' אלא שביעה.

והנה כל זה דוקא לגבי דברים שיש בהם עניין של אכילה. אבל לגבי דין ברכה אחרי המזון, אף על פי שהתורה אומרת "ואכלת" ו"שבעת", אין הוא מתחייב אלא אם הוא שבע. שכן כאן התורה גילתה שאין לא אומד כמו כל האכילות, שהתורה כתבה 'ושבעת', לומר שאינו נקרא שאכל אכילה שמחייבת אותו בברכה אלא אם כן שבע. ושונה דין זה משאר אכילות, שאפילו אם אכל פרוח פרוח, או שאכל איטריה, על אף שאין לו שם של אכילה, אבל אם שבע, מתחייב בברכה. ומיהו גם בזה נחלקו הפוסקים. דעת הגאון מוילנא והיבן איש חי"ן (שנה ראשונה פרשת חקת הלכה יב) והמגן אברהם, שאף על פי ששבע, אבל כיון שלא אכל שיעור כזית בתוך שיעור אכילת פרס, אין הוא מתחייב בברכה אחרונה, שכיון שאין לו על זה דין אכילה על מה יברך? אבל הרב אומר שלא מברך בגלל ספק ברכות להקל. (כלומר שבאופן זה לא שפטור מלברך, אנתנו לא משחררים אותו מלברך, אלא שנכנס לבעיה של ספק ברכות להקל ולא יכול לברך. ועל כן יזהר אדם בסעודתו שיאכל את הכזית הראשונה בביתו (ביום חול) בתוך כדי אכילת פרס. וביום חול אין נפקא מינה אם אוכל את אותו הכזית בשיעור של אכילת פרס בתחילת הסעודה או בסוף הסעודה.

קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לְקִי הַרֵב מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

מקור הדין של הרמב"ם.

המגיד משנה והכסף משנה (שם על הלכה ד') מביאים שמקור הדין של הרמב"ם הוא ממקום אחר. מקור הדין של הרמב"ם הוא ממה שהגמרא אומרת (גיטין פרק השולח ל"ח ע"ב) "אמר רבה בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהון, וכו' ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא. דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתא בשבתא (בזמן שהרב דורש) ואחת קבעה סעודתא בערב שבת ושתייהן נעקרו". וכתב רש"י (ד"ה בערב שבת) "ואיכא דמפרשי בערב שבת ממש וכן בכל יום מרוב עושר אבל בהא מיהא איכא איסורא שיכנס לשבת כשבוא שבע בלא תאוה". ושם תאמר שגם גמרא זו היא דרשה ולא נוכיח ממנה כלום... אומרים על זה התוס' (פסחים ק' ע"א ד"ה 'אין מפסיקין באמצע הדיבור') וימורי רבי יחיאל אומר מדפסיק כרבי יוסי בהפסקה בההוא עובדא, מכלל דלכתחילה לא קי"ל כוותיה". כלומר שלדעת רבי יחיאל לא פוסקים הלכה למעשה כמו רבי יחיאל לכתחילה אלא אם אכל אז אומרים שבדיעבד לא יפסיק, אבל אסור לעשות כן לכתחילה. ותוס' מביאים גם את דעת בה"ג כמותו "ועוד כתב בה"ג דבערב שבת אין להתחיל לאכול מן המנחה ולמעלה דאפילו רבי יוסי לא קאמר אלא דלא יפסיק אבל לאתחילי לא. ועל כן הכי פסקין דלא קי"ל כרבי יוסי אלא להפסקה, אבל לא להתחיל". מזה לומד הגאון למעשה (על הרמב"ם שם ד"ה ומותר לאכול), "ושם ר"י אין מפסיקין משמע אין מתחילין". כלומר שבאמת אסור להתחיל בסעודה, וזה מקור הדין של הרמב"ם שאמר שאסור להתחיל בסעודה מ"ש שעות. ואומרים ה"ב והרב המגיד שכל מה שהתירו לאכול בשבת אח"כ אינו אלא באופן חד פעמי, אבל לא באופן קבוע.

אנשי מעשה לא קובעים בע"ש גם סעודה רגילה.

ה"כף החיים' מביא בשם הב"ח (סימן רמ"ט סעיף קטן יט) "מיהו אנשי מעשה נוהגין דאף קודם מנחה אינם קובעין בסעודה הרגילה בה בימות החול, אלא מפחית ממנה הרבה כגון פת לחם עם צינור וכיוצא בו בלחוד למאן דאפשר". ועוד מביא (שם בשם א"ר אות ו') "ויש נמנעים מחצות ואילך שאין אוכלים כי אם מיני מזונות או פירות". רואים שה"כף החיים' הפליג יותר מהשיטות שלמדנו עד כאן, וממליץ להמנע גם מאוכל שרגיל בה, אלא מאכלים פחותים מההרגל של יום חול. יש כמה עדות שאוכלים בערב שבת בצהריים רק אורז או אטריות, ולא אוכלים לחם רק פחות מכביצה אלא עראי ולא בסעודה שיש עמה קבע, והטעם כמו שהרמב"ם אומר שצריך להכנס לשבת כשהוא תאב לאכול.

דעת הרא"ם שחייב לאכול לחם לתאבון. (ו"מ ל'קידוש' בבהכ"ס).

הדרכי משה כותב (סימן רמ"ט על הטור סעיף קטן ד') גם בענין הזה וז"ל: "כתב בא"ז וז"ל: 'כתב רא"ם דמצוה על כל ישראל לאכול סעודת שבת לתיאבון, (כמו הרמב"ם) ומאחר דעיקר סעודה הוא לחם צריך למיכלו לתאבון. לכן כל בן ברית אסור לאכול גרימז"ל (איני יודע מה זה גרימז"ל אבל עוד נראה שהכוונה כנראה לעוגות) בשבת קודם הסעודה משום דלא יאכל עיקר סעודת שבת לתאבון, והעושהו לא ניתן להשבון עכ"ל. כלומר שהוא יקרה לומר שאסור לאכול את הלחם בסעודת שבת כשהוא שבע, אלא צריך לאכול אותו לתאבון. ועל כן, אם יש בבית הכנסת קידוש, ומחלקים שם קוגל או בורקס, לא יאכל מהם, שאם יאכל מהם וישבע מהם יבוא הביתא שבע, ולא יאכל את הלחם על תאבון אלא על שביעה. והרי למ"ד שסעודת שבת היא דאורייתא, המצוה והחיוב הוא לאכול לחם דוקא ואפילו לא חמין. נכון שחשוב מאוד ויש בזה מעלה מיוחדת לאכול מאכלים שאוהבים, ויש חשיבות באכילת חמין, אבל אין חיוב על סעודה אלא בלחם בלבד, והחיוב הוא כשהוא אוכל אותו לתאבון דוקא.

דעת הד"מ שאין חיוב לאכול לחם לתאבון.

הד"מ משיב על דברי הרא"ם האלו, וז"ל: "והוא אזיל לטעמיה דס"ל דאסור להתחיל אחר מנחה בערב שבת. אבל לדין דק"י"ל מותר לאכול אחר המנחה, ש"מ דא"צ לאכול סעודת שבת לתיאבון. ולכן מותר לאכול אלו הגרימז"ל מבע"י. ביאור הדברים, שהרמ"א לא מסכים עם הרא"ם שהרי מותר לאכול גם אחרי מנחה בע"ש, ומוכח מזה שאין חובה לאכול

מהתחלת הסעודה, אז אין חיובו אלא מדרבנן – לא יקל אדם ראש לעצמו לומר שבאופן זה שזה דרבנן, ואם שכח לא מחוייב לחזור על ברכת המזון; אלא כיון שיש הרבה פוסקים שאומרים שגם בכזית חייב מדאורייתא, ולשיטתם חייב לחזור בספק, על כן ידאג אדם לעשות לעצמו סימן אם אכל ושבע, שיהיה בטוח שבירך כדי שלא יכנס לספיקות ולמחלוקות. כמו כן צריך שתהיה בטוח שאתה מקיים 'וברכת' לא 'וברחתי', על כן אם אתה בחתונה וימשך הריקוד זמן רב או שמחמת הריקודים יעבור זמן עיכול, תתרגל לברך מיד, ואח"כ תלך לרקוד, ואח"כ תשיר ותעשה מה שאתה רוצה.

ב' אכילה ושביעה בשבת.

בשבת חייב לשבת לאכול כשהוא תאב ולא כשהוא שבע.

מרן בשו"ע כותב (סימן רמ"ט סעיף ב') "אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין מפני כבוד השבת שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, וכל היום בכלל האיסור". כלומר, אם אדם רוצה לעשות סעודה, כגון סעודת אירוסין (אין המדובר כאן על סעודת חתונה עם חופה ומשתה או סעודת ברית מילה או פדיון הבן), ומתכוון לעשות אותה בבוקר בימות הקיץ, שממילא יש הרבה זמן עד הערב, עד כניסת השבת (לא בחורף שתגידו שהיום קצר ולא יספיק להיות רעב עד סעודת שבת), על זה אומר מרן שאסור לעשות סעודה של משתה אפילו בבוקר, שכל היום בכלל האיסור. ומרן כותב אח"כ (שם) על דין אכילה ושתייה בלא קביעות סעודה: "ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אפי' סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול מ"ש שעות ולמעלה".

והביאור הפשוט בשו"ע, שמדבר על סעודה רגילה כמו שאוכל ביום חול רגיל, ושותה שם משקאות קלים, על זה אומר מרן שיכול לאכול, ובכל אופן גם על כזאת סעודה מצוה להמנע ממנה מ"ש שעות ולמעלה, כדי שיכנס לשבת על כל מקרה כשהוא תאב לאכול. היוצא מכאן שאם אדם רוצה לעשות סעודה שיש בה משתה ממש עם משקאות חריפים כגון יין או קוניאק וכד' והיא סעודת שמחה או מרעים גדולה, אסור כל היום. ואם רוצה לאכול כדרכו בחול, יאכל רק עד שעה תשיעית. ובחורף שהיום קצר, לא ידקדק לאכול מרביעית היום שאז כבר סמוך לחושך, אלא בקיץ יקפיד לאכול רק עד רביעית היום.

ויותר מזה מרן כותב (שם הלכה ג') "דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת". והטעם, כתוב באחרונים, שזה כדי שיכנסו לשבת כשהם תאבים לאכול. עד כדי כך יש קפידא בהלכה להגיע לשבת ולהיות תאב לאכול, שאם אדם יאכל וירגיש שבע, ומשום כך לא יאכל לתאבון, אז צריך שיתענה. [רק שבמ"ב (סעיף יח) מביא שאסור לכל אדם להתענות בערב שבת שאסור להכנס לשבת כשהוא מעונה, ומרן לא דיבר אלא על איסטניס שהאוכל מזיק לו עיי"ש].

דעת הרמב"ם והקושי עליו.

הרמב"ם (פרק ל' מהלכות שבת הלכה ד') כתב גם כן את ההלכה הזאת וכלשון מרן (שמרן כתב את לשונו), ויש מחלוקת גדולה בפירוש דברי הרמב"ם. וז"ל: "אסור לקבוע סעודה ומשתה בערב שבת מפני כבוד השבת. ומותר לאכול ולשתות עד שתחשך. ואע"פ כן מכבוד שבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול". ומקשים על הדין של הרמב"ם מהגמ' (פסחים צ"ט ע"ב) שם יש מחלוקת בין רבי יוסי לבין רבי יהודה, "תניא, לא יאכל אדם בערב שבת וימים טובים מתשע שעות ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך". והגמ' עוד מביאה "מפסיקין לשבתות דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר אין מפסיקין" והגמ' הביאה מעשה שכך נהג רבי יוסי עם רשב"ג ואומרת על זה הגמ' "אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כרבי יוסי". וגם רשב"ם שם כותב שקי"ל הלכה כרבי יוסי מחבירו (עירובין מ"ו ע"ב) והלכה כמותו שמותר אפילו להתחיל מ"ש שעות ולמעלה. ואם כן איך הרמב"ם פוסק שאסור מ"ש שעות, ומצוה להמנע גם מן המנחה ולמעלה? וגם מרן השו"ע שהלך בעקבותיו מה יעשה עם הגמרא?

קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הֶרֶב מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִרְה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

לחם לתאבון. ולכאורה קשה על הרמ"א, מה אתה מוכיח ממה שמותר לאכול אחרי מנחה בערב שבת, והרי האור זרוע הביא את דברי הרא"ם על אכילה שהיא סמוכה לסעודה, כגון קידוש שעושים אחרי תפלת שחרית, או יש שעושים גם בלילה קידוש ולפני שאוכלים לחם יושבים לאכול מיני מזונות ופרפראות, ואוכלים קוגל או בורקס, וגורמים לעצמם שלא יאכלו שוב את הלחם לתאבון אלא על השביעה. אבל אין להביא ראיה ממה שאוכלים בצהריים בערב שבת, שאף אם יאכל אז קוגל, לא מוכרח בשביל זה שיאכל את הלחם על השובע. לזה מביא מיד הרמ"א מעשה רב שהיה בימי רבנו קלונימוס שהיה אוכל מזונות סמוך ממש לאכילת הלחם ואפילו אחרי הקידוש, שמשם זה בודאי ראיה נגד ה'אור זרוע'. וז"ל של הרמ"א (שם): "וכי"כ בתשובה דע"ש לאחר קידוש היו מביאים גרימז"ל לפני רבנו קלונימוס ושאר הזקנים, והיו מברכים עליהם בורא מ"מ, ואח"כ ברכה אחת מעין ג' כדי להרבות ולהשלים ק' ברכות, ואח"כ היו אוכלים לחם לצורך הסעודה". וכאן המדובר הוא בודאי לאחר הקידוש סמוך לסעודה ולא מערב שבת הרבה זמן קודם. ואף על פי כן אכלו, ומיד אח"כ אכלו לחם, לומר לך שאין שום חיוב לאכול לחם לתאבון. וזו ראיה מפורשת נגד ה'אור זרוע' בשם הרא"ם. והמגן אברהם (סימן רמ"ט סעיף קטן ו' בא"ד וז"ל הד"מ) פוסק כמו הרא"ם וכותב על קושייתו של הדרכי משה נגד הרא"ם שבאמת הלכה כמו הרא"ם, ואז אסור לאכול את אלו הגרימז"ל, רק שהוא כותב שהטעם הוא בגלל סיבות אחרות. וז"ל "ולדין דנטולים הידים לפני קידוש, פשיטא דאסור לאכול קודם המוציא. ועוד דברכת המוציא קודם לברכת בורא מיני מזונות כמ"ש ס"י ר"יא ס"ה. ועוד דאפילו בשבת אסור לגרום ברכה, כמ"ש ס"י רט"ו עכ"ל".

חכמי ירושלים היו עושים רישום.

נהוג היום בבתי מלון יוקרתיים שמניחים על השולחנות תפריט שעליו רשום כל מנה ומנה שמתכוננים להגיש באותה סעודה. ואין זאת המצאה שלהם שהמציאו בימינו שהיא אות של חשיבות ויוקרה, אלא את זה כבר המציאו חכמי ירושלים ולמדו מהם. שכך כתוב בירושלמי על אנשי ירושלים שהיו עושים רישום. ושם הביאור שבסעודות היו עושים רישום מלא של המנות שהיו מגישים. והמטרה של הרישום הזה היא כדי שכל אדם שיושב לסעוד יוכל לאכול את המנה האהובה עליו יותר לתאבון. שכשלא יודעים מה מגישים, אוכלים לשובע את המנה שמגישים בתחילה, ופעמים שאח"כ מגישים מנה שאותה אוהבים יותר, אבל כבר אין תאבון לאכול אותה שכבר שבעו מהמנה הקודמת שמחוסר ידיעה אכל אותה לשובע, על כן עשו רישום כדי שכל אדם ידע לתכנן את האוכל שלו שיוכל לאכול את המנה האהובה עליו יותר. ואת זה למדו הבתי המלון החשובים ביותר מחכמי ירושלים. זה גם הביאור בדברי התוס'. שתוס' אומרים שהוא יודע שהמנה האהובה עליו היא המצה שאוכל לשם מצת מצוה, ואז לא ימלא כרסו ממה שאוכל את הבצקות של העכו"ם אלא ישאיר אופציה לאכול את המצת מצוה לתאבון. (אבל מי שאוכל פירות וכדומה, הולך האוכל ותופח במעי, וזהו ואכלת ושבעת).

צדיק אוכל לשובע נפשו

היה ע"ה רב גדול מאוד היה שמו רבי יצחק חוסני, והוא ל"ע היה בלי בנים, ונפטר בערב שבת במקוה. הוא היה מבאר את הפסוק שכתוב 'צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר', בכמה אופנים:

א. בפשטות מסבירים את הפסוק שהצדיק אוכל מה שהוא צריך להתקיים ואומר ברוך ה'! והודו לה' כי טוב! אבל הרשע, תמיד אוכל ולא מספיק לו ורוצה עוד ועוד. וכעין זה מצאנו כמו שכתוב בשו"ע בהל' שבת (במ"א) שהרומאים, (וחלק מהיהודים היו לומדים מהם) היו אוכלים ואוכלים ואוכלים. ואח"כ היו רואים שיש עוד מנות לאכול, אבל כבר התמלאו מאוד ממה שאכלו וכבר אין להם שום מקום בבטנם. מה עשו? היו מכניסים את האצבע שלהם לתוך פיהם ומביאים את עצמם להקיא את האוכל שאכלו כדי שיוכלו לאכול עוד. (וזהו איבוד ממון גמור עיין גמי' שבת קמז ע"ב). שאין אבל הוא לא כן ביאר את הפסוק.

ב. ויש עוד ביאור שהרי יודע מה שהרמב"ם אומר שבאכילה צריך לאכול שני שלישי מבטנו ולשייר שלישי ריק. והטעם כדי שאם יכעס לא יסתכן, שכך הדרך שמי שכועס ובטנו מלאה עלולה להתפוצץ. לזה אומר שצדיק יכול לאכול גם יותר משני שלישי אלא אוכל לשובע, שצדיק אף פעם לא כועס. אבל רשע שכועס בקלות, אסור לו לאכול הרבה, לכן בטנו תמיד חסרה. ג. ועוד פירוש הוא מבאר, שאם אדם גמר לאכול, ובאים אורחים לבקר. בעל הבית יודע שאם יאמר להם שלא אכל אז יצטרך לאכול עמם שוב, לזה אומר להם שכבר אכל. וזה ההרגל הוא נוהג בו אפילו אם באמת לא אכל, והוא נשאר רעב ובלבד שלא יצטרך להוציא לאורחיו אוכל. ופעמים שזה לא מרוע לב אלא מתוך עייפות או עצלות, וכיון שאינו יודע את חשיבות

למעשה צריך לנהוג כדברי ה'אור זרוע'.
ולכאורה גם קשה על דברי הרמ"א ממה שכותב הרמב"ם, (שם) שהבאנו בסמוך שמצוה שיש מצוה משום כבוד השבת להמנע מלקבוע סעודה מחצות ואילך, והטעם כי צריך לאכול לחם לתאבון, ואם כן זו ראיה לדברי ה'אור זרוע' נגד הרמ"א? אבל צריכים לדעת שלמעשה צריכים לנהוג כדברי ה'אור זרוע' בשם הרא"ם, וגם מדברי השו"ע הרב פוסק כן. שהנה, בשו"ע הרב רבנו זלמן גם כן כותב, שאדם לא יאכל את המאכלים האלה לפני הסעודה כדי שיאכל לחם לתאבון. ואח"כ כותב (שם בסוגריים) "אבל מכיון שראיתי שהקהל אוכל, יש להם על מה שיסמוכו". רואים מכאן שבאמת מה שנהגו לאכול זה רק בדיעבד, והוא רק מלמד זכות על אותם שעושים כן, אבל מדבריו רואים שאין זה לכתחילה כלל, ואין ללמוד מזה היום על מה שפשט המנהג שאוכלים לפני הסעודה דברי מזונות וכד', ועושים את זה לכתחילה ללא שום פקפוק, ואיני יודע מי התיר להם זאת, וצריכים לדעת שכל העניין הזה הוא בדיעבד בלבד.

אכילה מבעוד יום משביעה יותר מאכילה שסמוכה לסעודה.

יסוד לדברים אלו יובן על פי דברי התוס' בפסחים: הגמ' אומרת (פסחים צ"ט ע"ב במשנה) שבערב פסח אסור לאכול סמוך למנחה עד שתחשך. ואמנם לגבי סעודה בערב שבת מצאנו מחלוקת בין ר"י לר"י, אבל שו"ם הם שבערב פסח אסור לאכול סמוך למנחה, גם למ"ד שמתיר בערב שבת. וכתב רש"י על זה (שם ד"ה 'לא יאכל') "כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה". ומקשים התוס' (שם ד"ה "סמוך למנחה") על זה מהגמ' בפרק כל שעה (שם מ' ע"א) שאומרת "בציקות של נכרים (פרש"י שם ד"ה בציקות) שמכיר בהם שלא החמיצו שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו דהוא הוי סימן סידוק וסימן כדלקמן) אדם מבלא כריסו מהם, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה (פרש"י ד"ה שיאכל ידבא לא נפיק ידי חובת מצה משום דלא הוי לה שימור לשם מצה ואף על פי שאנו רואים שאין כאן שום חימוץ, ומיהו למצה של מצוה שימור לשמה בעינן)". והכא אסור לאכול אפילו מבעוד יום. וביאור דברי הגמ' הוא, שאם אדם מלא בצק של עכו"ם, באופן שהלך למקום שהעכו"ם לשים בצק, ועקב עליהם מתחילה איך שהיו לוקחים קמח ולשים אותו, ושמו עליהם כל העת והשגח שלא יהיה שום חימוץ, וברי לו שאין שם שום חימוץ. לקח את הבצק הזה ואפה אותו כעין מצה, ורצה לאכול ממנו. הדין הוא שמותר לו לאכול מאותו בצק, ולא יצא ממנה ידי חובתו שלא נילושה לשמה. אבל צריך לדאוג לאכול כזית מצה שמורה בסוף, כדי שיצא ידי חובתו. ומצד

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

האוכלים בתחילה רק לחם טועים הם.

יש חסידים שכתבו שכיון שהמצוה של אכילה בסעודת שבת היא על לחם, אם כן צריך להקפיד לאכול רק לחם בלי שום ליפות, בלי שום סלטים, כדי שתשבע דוקא מלחם ולא מדברים אחרים, וראייתם מליל פסח צריך בתחילה לאכול את המצה ללא שום תוספות. ואין הלכה כמותם, אלא אדרבה טועים הם. וכי זה נקרא 'אכילה' היכא שאוכל רק לחם ללא שום תוספות? מה שבליל הסדר אוכלים מצה לבד, זה משום שיש דין של לחם עוני, ובאופן זה זה לחם עוני, ולא אכילה רגילה. ואדרבה ראייה מליל סוכות שלא אמרו דין זה כלל, אלא אוכלים רגיל. ואם כן בליל שבת תאכל בתחילה את הלחם, ותאכל אותו גם עם סלטים כדרכך בכל השנה, ואחר כך תאכל כל מה שתרצה, וגם את תרצה תאכל ללא לחם, אבל העיקר שקיימת את המצוה של ואכלת ושבעת כתיקונה.

או סעודת מצוה, או סעודת שבת.

יש מי שרוצה לומר שאם אדם יש לו סעודת מצוה ביום שישי שאין לה דחיה, כגון סעודת מילה, ויודע שנפשו שאם יאכל את הסעודה של הברית, זה יהיה על חשבון סעודת שבת, ולא יהיה לו תאבון לאכול את הסעודה בליל שבת. הוא יודע שזה או זה או זה – אז הדין הוא שלא יאכל בסעודת המצוה כדי שיאכל בליל שבת לתאבון. שהסעודה בלילה היא מדאורייתא. עד כדי כך מצות אכילה בליל שבת חשובה. אבל על כל פנים עיקר המצוה היא בפת.

קביעות סעודה על אטריות (מבושלות) ועל בורקס (אפוי).

כשאוכלים ביום חול, אטריות, או קוסקוס, רגילים לאכול בשלוה, ומברכים מזונות וברכה אחרונה על המחיה ודי. ואינו יודע שבאכילה זו נגע במחלוקות רבות ועצומות. יש בספר 'גינת ורדים' (חלק אורח חיים כלל א' סימן כד), ובספר 'מטה אשר' שמדברים בנושא זה. יש מי שרוצה לומר שאדם שקובע סעודתו על צלחת מקרוניים או קוסקוס, צריך ליטול ידיו ולברך המוציא ואח"כ מברך ברכת המזון. ודינו כמו שקובע סעודתו על עוגות כשיעור קביעות סעודה. ויש מי שאומר שלא, אלא גם אם קובע סעודה על אטריות או קוסקוס אינו מברך אלא מזונות ועל המחיה. היה רבו של מרת חיד"א בעל ספר 'נחפה בכסף' שנתן עיצה כיצד להנצל ממחלוקות גדולות אלו, שעדיף לאכול לחם עם ברכה כדת, ויאכל מה שרוצה כמה שרוצה, שממילא סעודתו היא בעצם על הפת. אבל לדעתו, כל כך חמורה מחלוקת זו שאין לאכול אטריות ללא לחם. ובאופן זה, יצא מידי כל המחלוקות. אבל החיד"א אומר, שהרי סוף כולם נוהגים כך, וצריך למצוא להם מקום ללמד עליהם זכות. על כן, אומר הרב חיד"א, שאם אוכל שיעור קביעות סעודה על בורקס, כגון 230 או 240 גרם, צריך לברך המוציא וברכת המזון לכולי עלמא. וכמו כן אם רוצה לאכול שניים או שלושה בורקס, שזה שיעור של עד 170 גרם, או בממוצע 120 גרם, ואח"כ בא לו תאבון לאכול עוד בורקס, והצטרף לשיעור קביעות סעודה, אבל מתחילה בירך מזונות, צריך לברך בסוף ברכת המזון. והטעם שהרי סוף סוף אכל שיעור של דבר שהוא אפוי. אבל אם אוכל אטריות שזה לא אפוי אלא מבושל, המנהג לברך גם בתחילה וגם בסוף מזונות ועל המחיה.

מחלוקת הפוסקים ב'קוגל' אם חשוב מבושל או אפוי.

כל האמור לעיל הוא דוקא באוכל דבר שהוא מבושל, כמו אטריות וכדומה, ואז מברך במ"מ ועל המחיה. כמו כן אם אוכל דבר אפוי כגון בורקס וכדומה, שאם אוכל כשיעור, מברך המוציא וברכת המזון. אבל יש נידון באוכל דבר שהוא מבושל ועבר גם תהליך של אפיה, והוא 'קוגל' אטריות המפורסם. אותו 'קוגל' נעשה על ידי שמבשל את האטריות ואחר כך אופה אותם. בדבר זה יש מחלוקת הפוסקים (גם מובא בגינת ורדים) (חלק אורח חיים כלל א' סימן כד ומטה אשר). יש מי שאומר שאם אוכל שלוש פרוטות של קוגל שסך הכל הם 170 או 175 גרם, אז צריך לברך המוציא וברכת המזון. והטעם שלו הוא משום שאמנם הם מבושלים, אבל כיון שבסוף זה עבר תהליך של אפיה, נחשב לדבר אפוי ומברך המוציא וברכה מ"מ. ויש מי שרוצה לומר שכיון שזה היה מבושל, לא יכול לברך המוציא וברכת המזון, אלא

מצות הכנסת אורחים, לא מזדרו בשבילה ועל ידי כך נשאר רעב. וזהו בטרן רשעים תחסר, שאילו היה רוצה לקיים את מצות הכנסת אורחים כתיקונה, לעולם לא היה בא לידי רעב. אבל צדיק, אף על פי שכבר אכל, מכבד אותם לאכול ואוכל עמהם שוב פעם לכבודם, ואדרבה, גם כשכבר אכל לא מספר להם זאת, שאז לא ירצו לאכול, ואוכל שוב לכבודם. על אחת כמה וכמה שאם עדיין לא אכל יכבד אותם ויאכל עמם. וזהו צדיק אוכל לשובע, שהוא אמנם אוכל אבל זה לשובע נפשו של האורח, שתמיד בטנו מלאה והוא שבע אם זה לכבוד אורחים.

מחלוקת ה'אור זרוע' והרמ"א בסברת התוס'.

על כל פנים התוס' (בפסחים הני"ל) אומרים שאדם יכול לאכול ולהשאיר בסוף את הכזית מצה, ולא חיישינו שמה לא יאכל את המצת מצוה לתאבון. ולכאורה אפשר ללמוד שנוגעים הדברים למחלוקת ה'אור זרוע' והרמ"א הני"ל. שלדברי ה'אור זרוע' אסור לאכול לפני הסעודה אחרי הקידוש אפילו עוגות, שאם תאכל עוגות כבר תשבע מהעוגות ולא מהלחם. אבל לדעת הרמ"א יכול לאכול עוגות, ושמה סברת הרמ"א כסברת התוס' שכיון שידוע שצריך לשובע מהלחם ולא מעוגות, אם כן הוא כבר ידע להגביל את אכילת העוגות בכך שישאר רעב לאכילת הלחם, כדי שהשובע יהיה מהלחם ולא מהעוגות. מה שאין כן לדעת ה'אור זרוע' לא אומרים כן אלא חוששים שכן ישבע מהעוגות ולא ישבע מהלחם. (ויצטרך לענות על קושיית התוס' מבצקות של עכו"ם).

אכילה לפני החובה היכא שאין ברה.

בא לפנינו מעשה לפני כשנתיים שתלוי בעוד מחלוקת מעניינת. היה אדם חולה שאסרו עליו הרופאים לאכול מלט ודברים מסוימים בלבד. בהגיע פסח, ביקש מהם לאכול מצה; בתחילה לא רצו, ולאחר הפצרותיו הרבות בקושי בקושי התירו לו 20 גר' מצה. והתרנו לו לאכול בליל פסח את אותה הכמות שהתירו לו. השאלה נשאלה מתי יאכל את המצה? כתוב בשו"ע (או"ח סי' תע"ב - תע"ו) שצריך קודם כל לקדש על היין, ומוזגים לו כוס שני וקורא עליו את ההגדה, אח"כ יאכל כרפס פחות מכזית, שותה כוס שני ולא נוטל את ידיו, אלא יאכל בלי מצה את שאר האוכל, מה שהכינו לו לאכול, כגון בשר או ירקות, מה שותר לו. ואח"כ יטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ויאכל את המצה בסוף הסעודה. כך פסקו הרי"ף והרמב"ם והשו"ע. ויש חולקים ואומרים שקודם יטול ידיו ויאכל כזית מצה כסדר, ויאכל את סעודתו; ואין הלכה כמותם. וטעמם של הרי"ף והרמב"ם הוא מפני שאין אוכלים כלום אחרי אפיקומן, ואם אדם זה יאכל את המצה בהתחלה, כיון שלא יכול לאכול עוד מצה, זהו האפיקומן שלו, ואז לא יוכל לאכול עוד כלום. לכן אמרו שיאכל קודם את האוכל שלו ואחר כך יאכל את האוכל שלו. ולכאורה, מה עם אכילת המצה לתאבון, והרי באופן זה כבר שבע מאכילת שאר הדברים? אלא מוכרחים לומר שהמחלוקת תלויה באותה מחלוקת שהזכרנו. והרמב"ם טוען שמה שאוכל כאן את הכזית בסוף זה בגלל שאין לו ברה כי זוהי האפיקומן שלו. אלא שקשה לפי זה על קושייתם של התוספות, ושמוכחים מכח קושייתם שמותר לאכול קודם הכזית, מבצקות של עכו"ם, והרי שם גם כן אין לו אלא כזית אחד בלבד, ואם כן נאמר גם שם שאין לו ברה, ולכן אכל את הכזית שלו בסוף.

'ברכות' שלפני הלחם.

ויצא לנו מהדברים הלכה למעשה. יש עדות שנהגו מאבותיהם ואבות אבותיהם, לאכול אחרי הקידוש, מכל סוגי הברכות כדי להשלים מאה ברכות. רק צריך להזהר שלא יאכלו כזית מהם. אוכלים מין עץ, מין אדמה, חתיכת דג, ובלבד שיאכלו פחות מכזית. ובאמת הנח להם במנהגם, שהרי באופן זה לא שבעים ממה שאוכלים. כמו כן, כתוב בגמרא, שפעם היו אוכלים קודם סעודה מיני פפראות כדי לפתוח בני מעיים. אם כן מותר לאכול קודם קידוש מעט ולית לן בה. וכל זה דוקא אם בא הבייתה, ועושה קידוש, ואוכל חתיכת עוגה וכדומה. אבל אם תאכל הרבה מהעוגות, אז יש לך בעיה עם ברכת המזון, תהיה לך בעיה עם זה שאתה כבר שבע מדבר אחר ולא ממה שהכנת לך לאכול. על כן, אתה צריך להקפיד לאכול קודם לחם, ותאכל אותו עם ביצה ותפוחי אדמה ושאר סלטים, כדי שתשבע מהלחם, ולא שתשבע מדברים אחרים לפני הסעודה.

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

עוד, וכך עד שנגמר התבשיל של החמין. ובבוקר אכלו אוכל פשוט. במוצאי שבת ישבה האשה להדיח את הסירים, ופתאום הריחה ריח נפט. הבינה האשה את כל העניין ומה שבעלה עשה בליל שבת, שהיתה תמחה על כך מה היה לו. אמרה, כך עשה לי בעלי הצדיק כדי שלא אצטער, שאילו היינו אוכלים בבוקר, גם אני הייתי אוכלת לפי שאז אני רעבה, ואז הייתי מתביישת מאוד). לא כל אחד יכול כך לנהוג כבוד כל כך גדול באשתו ולאכול נפט כדי שלא לביישה, אבל על כל פנים צריך להשתדל לכבד אותה בדברים מינימלים, וזה על ידי שלפחות ישתדל להגיע לביתו כשהוא טאב לאכול ולא ימלא כרסו מכיבודים לפני הסעודה שאשתו הכינה, שעל ידי זה ניצל ממריבות, ונפש רעבה כל מר מתוק.

צריך לחשב היטב לפני שאוכל בבית הכנסת.

וזה באמת בדרך המוסר, אבל הלוא ה'אור זרועי' פסק כן להלכה, וכן הרמב"ם ועוד, שחייב לאכול כזית פת לתיאבון. אז למעשה באמת מותר לאכול בבית הכנסת רק שצריך לדעת שלא לאכול הרבה, אלא קצת, ומספיק לאכול בורקס אחד ותו לא. ובבית תאכל כמה שתרצה. ואם בכל זאת יש לך תאוה גדולה לאכול עוד בורקס, אז תיקח הביתה ושם תאכל בסעודה.

ואכלת ושבעת וברכת, ואם לא, מעלת.

הרב רבי מרדכי ששון עגימי (היה כשני דורות לפני בעל ה'בן איש חי' ואמר על גודל קדושתו שכשרבי יהודה פתייה רצה פעם רק לפתוח קמיע שהוא כתב, צם שלושה ימים... בעל ספר 'קול ששון' שואל, מה שהתורה אומרת ואכלת ושבעת וברכת, מה התורה דורשת מאתנו, האם הדרשה מאתנו היא שצריך להגיד תודה על מה שאכלנו? וכי הקב"ה צריך את הברכה שלנו? וכי הקב"ה צריך את התודה רבה שלנו? אלא אומר הרב שמטרת התורה בזה היא לחנך אותנו שנדע ונלמד שלא קבלנו את האוכל שלך מכוון אלא על ידי הקדוש ברוך הוא יתברך שמו ויתעלה. הוא נותן הכל. הוא הזין את הכל, הוא נותן מחיה ומזון לכל אחד ואחד. על זה באים ומברכים את הקדוש ברוך הוא שהוא נותן את הכח לעשות הכל. לא אני עשיתי כלום ממני אלא הכל מאתו יתברך. לא הירקן הביא, לא החקלאי הצליח להוציא פרות יפים, לא האדמה עשתה את הפרות, אלא הכל מאתו יתברך. לא המשכורת שהבאת, לא הכסף שהרווחת, אלא הכל מאתו. לא כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. ה' נתן כח באדמה, ה' נתן ציווי לפרות שיגדלו יפה, ה' נתן מים להשקות את האדמה, וה' ציוה שהכל יגדל ויצמח. אנחנו אומרים ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא פרי העץ, בורא פרי האדמה, בורא מיני מזונות, שהכל נהיה בדברך, אתה אוכל ומודה על כל זה בפה מלא. ויותר מזה, הגמי' אומרת שכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה מועל. וז"ל הגמרא: (בבלי ברכות לה עמוד א) "תנו רבנן, אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל. מאי תקנתיה, ילך אצל חכם. ילך אצל חכם מאי עביד ליה? הא עביד ליה איסורא, אלא אמר רבא, ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה". גם שם הביאור כמו שהוא אומר, שהרי מעילה היא השתמשות בדבר שלא שלך. זה באמת לא שלך אלא של הקדוש ברוך הוא, ואם לא מודה בזה, ולא מברך לו על זה, הוא סימן של מעילה. ואם אתה לא מברך, אתה גוזל, אתה גונב את הקדוש ברוך הוא. אז מה תקנתו? שילך אצל חכם וילמד אותו איך לברך. ולכאורה, מה חכם יעשה לו אחרי שכבר אכל? אלא הביאור הוא שילך לחכם לפני שיאכל, ויקח ממנו את ההלכות, שילמד אותו מה יאכל ומתי.

טוב לשמים ולבריות רק על בדרך התורה.

אנחנו השבוע נקרא בפרשה (דברים פרק יב פסוק כה) "לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריו כי תעשה הישר והטוב לשמים וטוב לבריות. עד כאן מובן, שהתורה דורשת מהאדם לעשות הישר והטוב בעיני כולם. אבל מה התורה אחי"כ ממשכיה בעיני ה'! אלא שצריך שתדע שהתורה דורשת ממך לעשות הטוב לשמים ולבריות לא בדרך שלך ושנראית לך טובה, אלא הכל דוקא בדרך התורה, ואם לא למדת תורה, לא תדע מה זה נקרא טוב ומה זה רע, והוא בבחינת "ולא עם הארץ חסידי" (אבות פרק ב' משנה ה').

דינו כמו אטריות שאפי' אם אוכל שיעור קביעות סעודה צריך לברך במ"מ ועל המחיה.

הבייגל של השו"ע.

אדות הבצק שהוא מבושל ואפוי, כותב בשולחן ערוך שולחן ערוך אורח חיים (סימן קסח סעיף יד) וז"ל: "חלות (פירוש כמין פת חולטין אותו ברותחין) שאח"כ אפאו בתנור, פת גמור הוא, ומברך עליו המוציא". החלוט המובא במרן הוא ה'בייגל', אלא שהיום לא יודעים לעשות אותו, והוא לא הבייגל האמיתי. הבייגל האמיתי הוא שלוקחים בצק וחולטים אותו במים רותחים שירתח שם קצת, ואח"כ היו מוציאים אותו ואופים אותו. ואומר על זה המשנה ברורה (שם סעיף קטן פה) וז"ל: "ואפילו היתה בלילתו רכה שחלטה ברותחין ואח"כ אפאה בתנור מברך המוציא (מ"א בשם הטור). עוד הביא המ"א דאפילו טגנו בשמן ואפאו אח"כ, מברך המוציא. ומוכח שם מדבריו דס"ל דאפילו בדלא קבע עלייהו מברך המוציא". ומיהו גם על דעת מרן יש חולקים ואומרים שכיון שפעם אחת היה מבושל, אין ברכתו המוציא בקביעות סעודה אלא מזונות כמו באטריות.

שלא לשבוע מקידוש בבהכ"ס מכם סיבות.

נחזור לעניין שבת. פעמים שבבית הכנסת מביאים קידוש, ומביאים בורקס וגם קוגל. צריכים לדעת שה'אור זרועי' וגם המגן אברהם וגם בשולחן ערוך הרב פסקו כמו הרמב"ם שצריכים לאכול את סעודת שבת לתאבון. והסעודה היא בפת דוקא, וצריך שהפת תהיה לתאבון. ולא פוסקים כמו הרמ"א שכתב בדרכי משה שיכולים לאכול גרימז"ל קודם סעודה, וכמו שהיה בזמן רבנו קלונימוס. ולפי זה אם אוכלים בבית הכנסת באופן שבעים שם, נכנס לשני בעיות קשות. בעיה אחת בקשר לברכת המזון בקביעות סעודה, שאם אוכל בורקס שהוא אפוי בשיעור של 175 או 160 גרם צריך לברך המוציא וברכת המזון. ועוד שהוא צריך להשאר שבע לאכילת סעודת שבת, ואם הוא ישבע מהכיבוד, ביטל אכילה לתאבון בלחם. ואמנם, אם הוא גר רחוק שמרחק ההליכה תוריד לו את האוכל, ויתעכל המזון; אבל אם גר קרוב, צריך לשים לב שלא יאכל כדי שביעה, באופן ששיבוא לביתו יהיה תאב לאכול פת של סעודת שבת. אבל אם נסחף ואוכל בלי שמים, וכמו שאומרים התוס' שכשמתחיל לאכול ממשך הלאה, עושה שני דברים לא טובים. קודם כל, אין לו תאבון לאכול לחם.

נפש רעבה, כל מר מתוק.

ויש עוד סיבה חשובה שבגללה צריך להשתדל לבוא הביתה כשהוא רעב ותאב. כתוב (משלי משלי פרק כז פסוק ז) "נפש שבעה תבוס נפת ונפש רעבה כל מר מתוק". ביאור הפסוק הוא שלמשל אם אשה טרחה ועבדה, הכינה חמין בצורה הכי טובה שיכלה, ופעמים יכול לקרוא שיוצא לה לא טוב... סבתא שלי ע"ה (שהיתה בת אחיו של מרן בעל ה'בן איש חי') היתה אומרת שההצלחה של החמין תלויה בבעל, ואם לא יצא טוב זה אשמתו שלו ולא שלה. וכל כך למה? לפי שהבעל צריך להתפלל על החמין שיצא טוב, כדי שיהיה לו שלוח בשבת ושלא תופר ח"ו על ידי מריבות בגלל התבשילים. ומה שאמרה היה נפוץ בזמן אצל כולם. אם כך, אם אדם רעב, אוכל כל מה שנתנו לו וטעים לו, שכל מר מתוק לו. אבל אם כבר אכל בבית הכנסת וכבר שבע, אז נפש שבעה תבוס נפת, ואז כשישוב לאכול, כיון שהוא כבר שבע, אם האוכל לא יצא טוב, לא יהיה לו טעים ואז מחמץ פניו לאשתו. (מסופר על רב אחד שפעם אשתו טעתה ובמקום לשים בחמין חומץ, שמה נפט. והיה אז דבר מצוי לטעות בכך שהרי החומץ היה שקוף כמו הנפט. כשהגיע הבעל לביתו אחרי תפלת ערבית, מיד הריח מהחמין נפט והבין את מה שארע. אבל לא רצה לצער את אשתו בשום אופן. הוא הבין שאם ישאיר כך את המצב, ולמחרת תגיש לו אשתו את החמין וגם היא תמזוג לעצמה, היא מיד תרגיש ותתבייש מאוד. מה עשה? אחרי שגמר לאכול את סעודת ליל שבת, אמר לאשתו שהוא עוד רעב. אמרה לו אשתו שנגמר התבשיל של ליל שבת. אמר לה אבל אני רעב! הוציאה לו אשתו אוכל מהמקרר ועוד היה רעב. אמר לה שלא יכול לישון כך, אז אולי שתמזוג לו מהחמין של מחר, ומחר ירחם המרחם. אמרה לו אשתו אבל זה מבושל רק חצי בישול, אמר לה אף על פי כן. מזוגה לו, אבל היא לא אכלה שכבר שבעה מהסעודה. אכל את החמין ואמר לה שהוא עוד רעב, ומזוגה לו

קול צופיך

מִן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵל הָא-לְקִי הַרְבַּ מְרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ראה - תשנ"ז - מאת מאת מִן הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן הַרְה"ג מְרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

כזיתא לו וכביעתא לאשתו.

אמר אחד המפרשים על אותו מאמר כך: שמברכים ומשבחים לבורא עולם גם אם אוכלים רק כזית, ואומרים הודו לה' כי טוב. על כזית וכביצה הלוא יש מחלוקת בין רבי מאיר לרבי יהודה, וכי בשמים לא יודעים כמו מי האמת, שהקב"ה מזכיר את שניהם: אלא האמת היא שהלכה בכזית בשביל לברך ברכת המזון. אבל הרי בשבת ההלכה שצריך לפחות כביצה. כליל פסח צריך ארבע כזיתות. כליל סוכות כביצה. כך בכל אופן לכתחילה. ולכן מחמירים על עצמם שבחול בכזית אבל בשבת בכביצה. ובלייל פסח בארבע זיתים. זה פירוש אחד. פירוש שני, אומר האר"י הקדוש, שכשאדם בוצע את הלחם כליל שבת, אומרים 'אומר בשבחין', ואומרים שם 'למבצע על ריפתא כזיתא וכביעתא' שם מזכירים כזית וכביצה. ומה הם כזית וכביצה? שאדם כשפורס לחם, פורס לעצמו כזית, אבל לאשתו פורס ושולח כביצה. שנותן לכם יותר גדול פי שנים. זהו כזיתא וכביעתא. ועל זה אומר הקדוש ברוך הוא שמחמירים על עצמם שכליל שבת אמנם לעצמם לוקחים רק כזית אבל לאשה נותנים יותר. אומר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, אתם ראייתם פעם כדבר הזה? אז על זה תגידו שמגיעה להם ברכה של 'ישא ה' פניו אליך', והברכה מגיעה על ידי זה לכל ישראל.

ויהי רצון שהקב"ה ישא לנו פנים ונוכה לגאולה שלמה בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

קושיית המלאכים היא בשביל הסגוריה שבתשובה.

בגמרא מובא (ברכות כ ע"ב) "דרש רב עזירא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, כתוב בתורתך (דברים י') 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד', והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: (במדבר ו') 'ישא ה' פניו אליך'. אמר להם: וכי לא ישא פנים לישראל! שכתבתי להם בתורה: (דברים ח') 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך', והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה". ואמנם בגמרא בראש השנה יש תרוץ אחר על קושייתם של המלאכים אבל כאן הלוא יש להם קושיית והם באים בטענות. ולכאורה, מה אכפת להם למלאכים שהקדוש ברוך הוא מתייחס באופן מיוחד אלינו, ומה אכפת להם אם הקב"ה אוהב אותנו? וכי הם רוצים לקטרג על עם ישראל? ועוד, אלו אותם המלאכים שבאים ומלויים אותנו כליל שבת, ועושים להם כבוד ושרים להם שלום עליכם, ברכוני, אם כן מה כוננתם? אלא הביאור שבדאי שאין להם שום כונה של קטגוריה אלא אדרבה של סגוריה על עם ישראל. הם רוצים להוציא מפיו של הקדוש ברוך הוא על עם ישראל, ולעורר בזה סגוריה. מה אומר להם הקב"ה, איך לא ישא פנים, הלוא אני אמרתי לנהוג כמו הרמב"ם והשו"ע שיואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך? הוא שדוקא אם תשבע תברך על המזון. והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. הם עושים לפנים משורת הדין ממש. הם נושאים פנים להקדוש ברוך הוא! אז גם אני אשיב להם כגמולם מדה כנגד מדה. וזו סגוריה גדולה על עם ישראל. אם אדם עושה כל מה שה' ציוה אותו, אמנם זה בסדר, אבל צריך יתר על המידה. למשל באת להתפלל, אבל זה לא מספיק עצם ביאתך לבית הכנסת, אלא תבוא במהירות, תרוץ, ואז יש לך מצוה עם תוספת, אתה מראה להקדוש ברוך הוא שאתה נושא לו פנים; וזה כעין 'ישא ה' פניו אליך'. החומרות שאתה מוסיף אותם הם התוספות שהקדוש ברוך הוא רוצה.

הנהגות של ברכת המזון.

גם ברכת המזון כן. ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוקיך. וכתוב בשמע ישראל, שאכילה ושביעה היא על ידי שהאכילה מתברכת במעיו. אדם שאוכל ומברך ברכת המזון, אותו אוכל שהוא אוכל מתברך ונהיה לו לבריאות ולברכה, ועל ידי זה יש לו הצלחה בכל מעשה ידיו, ואכל ושבע והותיר. אבל אם אדם חס ושלום מברך במהירות, לא יאמר שמי שאוכל במהירות אוכל במהירות, אלא הברכה במתינות, לאט לאט. אם אדם רגיל שכשבים אליו אורחים הוא נשאר עם אותו לבוש שעליו, אז יכול לברך ברכת המזון עם אותו לבוש שעליו. אבל אם אדם רגיל שכשבים אליו אורחים הוא מכבד אותם עם מלבוש מיוחד, ולא מקבל אותם כמו שהוא מסתובב בביתו, גם בברכת המזון צריך ללבוש לבוש מיוחד לכבוד הברכה.

קדיש או קדושה באמצע ברכת המזון.

הדין הוא שאדם שנמצא באמצע ברכת המזון ושומע קדיש או קדושה, למשל באולם וכדומה, לא יענה על דברים שבקדושה. לא על הקדיש ולא על הקדושה וגם לא אמין יהא שמה רבא. לפי שברכת המזון היא דאורייתא. רק שאם ירצה להפסיק באמצע, כגון שהוא נמצא בנודה לך או בין ברכה לברכה, יכול להפסיק אבל לא יענה אלא יקשיב בלבד.

באימה וביראה.

אדם שמברך ברכת המזון צריך לברך באימה וביראה, בכבוד, הרי אתה מדבר לפני בורא עולם, מדבר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

ועשית הישר והטוב, יותר ממה שצריך.

הכלל הוא כזה. כל תוספת מצוה שאנו עושים, זה לא תוספת מצוה, אלא זה ממש 'ישא ה' פניו אליך'. כלומר שמלאכי השרת מודים ועונים אמן על המשוא פנים שהקדוש ברוך הוא נושא לך בזכות אותה התוספת. וממילא כל תוספת שהקדוש ברוך הוא עושה, צריך לעשות אותה בהתלהבות, וכמה שהדבר הזה חשוב עד מאוד. זהו 'ועשית הישר והטוב', שיעשה לפנים משורת הדין. טוב לשמים וטוב לבריות, שיעשה יותר ממה שצריך.

